Lausuntopyyntö: MmV 7.2.2023 klo 10

Dnro SYKE/2023/206-1

2.2.2023

Suomen ympäristökeskuksen lausunto Valtioneuvoston selvityksestä ”Ennakkovaikuttaminen: EU:n maaperän terveyslaki”

Suomen ympäristökeskus kannattaa yhteisen maaperää koskevan säädöksen laatimista EU-alueelle. Stockholm Resilience Centren maapallon rajoja tarkasteleva (Stockholm Recilience Institutissa kehitetty) malli kuvaa maapallon vakautta säätteleviä ympäristötekijöitä ja määrittelee kunkin prosessin osalta turvalliset rajat parhaan käytettävissä olevan tiedon perusteella. Turvallisen toiminnan alueilla ihmisten elämä on kestävän kehityksen mukaista. Riskirajojen ylityttyä siirrytään alueelle, jossa äkillisistä ja haitallisista muutoksista tulee todennäköisiä. Vaikka rajojen ylittämisen vaikutuksista ei ole täyttä tieteellistä varmuutta, nykyisen analyysin mukaan on ylitetty ilmastonmuutosta, maankäytön muutoksia, luonnon monimuotoisuutta, ravinnekiertoja ja ympäristön kemikalisoitumista kuvaavat kynnysarvot. Terve ja toimiva maaperä on keskeinen tekijä näiden toisiinsa kietoutuneiden ongelmien ratkaisussa. EU:n vihreän kehityksen toimintaohjelmassa maaperästrategia linkittyy useisiin muihin toimintaohjelman politiikkoihin, kuten luonnon monimuotoisuus-, ilmastonmuutos-, maatalous- ja saasteettomuuspolitiikkoihin sekä kestävän kehityksen tavoitteisiin, ja on olennainen osa niiden toteuttamista. Kulutusvalintojemme kautta vaikutamme maaperään myös maamme rajojen ulkopuolella niin EU-alueella kuin sen ulkopuolellakin.

Suomen ympäristökeskus pitää hyvänä ympäristöministeriön kantaa siitä, että säädöksen valmistelussa tulee ottaa huomioon jäsenvaltioiden väliset erot olosuhteissa. Kannatamme myös riittävää liikkumavaraa säädöksen kansalliseen toimeenpanoon, jotta siinä voidaan ottaa huomioon toimeenpanon alueelliset vaikutukset. Maaperän terveyttä koskevan määritelmän tulee olla selkeä ja riskiperusteinen sekä ottaa huomioon mm. alueen maaperäolosuhteet ja maankäyttömuoto.

Suomen ympäristökeskus katsoo, että ehdotukseen mahdollisesti sisältyvien kynnysarvojen laatiminen tulee voida tehdä kansallisista lähtökohdista tai jättää kokonaan kansalliseen harkintaan. Mikäli säädösehdotus sisältää kynnysarvoja tai vaatimuksen niiden laatimisesta, on lisäksi tärkeä varmistaa, että arvojen oikeudellinen merkitys ja soveltamisperiaatteet ovat tarkoituksenmukaiset ja selkeät eivätkä kynnysarvot korvaa riskiperusteista tarkastelua vaan tukevat sitä. Suomen ympäristökeskus pitää perusteltuna varauksellista suhtautumista oikeudellisesti sitoviin ja EU:n tasolla asetettaviin tai kansallista harkintaa muutoin huomattavasti rajoittaviin kynnysarvoihin, jotka asettavat suoraan vaatimuksia maaperän kemialliselle, fysikaaliselle ja biologiselle tilalle. Mahdollisten kynnysarvojen soveltaminen voisi rajautua esimerkiksi kohdennetun tutkimus- tai arviointitarpeen tunnistamiseen ja näiden selvitysten käynnistämiseen.

Maaperän kestävä käyttö

Suomen ympäristökeskus pitää tärkeänä, että maaperän käytön ja hoidon kestäviä käytäntöjä otetaan käyttöön laajemmin ja kehitetään maaperästrategiassa asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi annetuissa määräajoissa, koska maaperässä muutokset tapahtuvat hitaasti. Suomen ympäristökeskus arvioi, että EU yhteisen maatalouspolitiikan kansalliset toimet ovat oikeansuuntaisia, mutta riittämättömiä asetettuihin tavoitteisiin nähden. Käytäntöjä kehitettäessä tulee ohjata resursseja sellaisten ratkaisujen etsimiseen, jotka tarjoavat synergiahyötyjä niin maaperän hiilen lisäämisen, ravinne- ja kiintoainehuuhtoutumien vähentämiseen kuin maaperän monimuotoisuudenkin kannalta.

Tutkimus ja seurannat

Suomen ympäristökeskus yhtyy ympäristöministeriön näkemykseen, että maaperästä tarvitaan lisää tietoa esimerkiksi metsämaan hiilen, torjunta-aineiden ja muiden haitallisten aineiden, monimuotoisuuden ja eri toimien päästövähennysvaikutusten osalta. Suomessa ei ole pysyvää, kattavaa ja säännöllisin väliajoin toteutettavaa maaperän seurantaa. Peltomaiden kemiallisen tilan seurantaa on tehty kertaluonteisella rahoituksella viisi kertaa. Metsämaaperän inventointi tehtiin 80-luvun lopulla ja näytteenotto toistettiin kolmasosalla näytepisteistä 2006. Metsämaan kemiallisen tilan seurantaa on tehty aiemmin12 metsiköstä ja tehdään nykyisin 8 metsiköstä 10 vuoden välein

(1995, 2006, 2016). Metsämaaperän seurannat ovat kärsineet resurssien puutteesta. Maaperän monimuotoisuutta peltomailta on selvitetty ensimmäistä kertaa BioValse-hankkeessa (2020-21) DNA-menetelmin. Muiden alueiden maaperän monimuotoisuudesta ei ole vastaavaa selvitystä ole tehty. Torjunta-ainejäämien pitoisuuksia peltoalueilla on selvitetty PesResValse-hankkeessa (2021-23). Muuta haitallisia aineita koskevaa seurantaa maaperän pitoisuuksista ja muilta kuin peltoalueilta ei ole tehty. Suomen ympäristökeskus toteaa, että toimenpiteiden kohdentamiseksi riskiperusteisesti heikentyneille alueille ja toimenpiteiden vaikuttavuuden seuraamiseksi tarvitaan alueellisesti ja seurattavien muuttujien osalta kattavampaa maaperän tilan seurantaa.

Suomen ympäristökeskus kannattaa ympäristöministeriön linjausta kiinteistökauppoihin liittyvästä maaperän terveystodistuksesta, mutta pitää tärkeänä, että maaperän tilaa koskeva tieto siirtyy myös muissa kiinteistöjä koskevissa liiketoimissa vuokraajalle tai uudelle haltijalle.

Pilaantuneet maat

Suomen ympäristökeskus tukee ympäristöministeriön pilaantuneita maa-alueita koskevaa kantaa ja ehdottaa, että tiukan unioin sääntelyn sijaan tulisi jäsenmaille asettaa velvoite laatia kansalliset pilaantuneiden maa-alueiden riskinhallintastrategiat, joissa voidaan huomioida jäsenvaltioiden erilaiset toimintaympäristöt ja valita tarkoituksenmukaiset riskinhallintatoimet. Tulevan unionin sääntelyn tulisi olla joustavaa ja huomioida myös jäsenvaltioiden toimintaa sääntelevä, nykyinen kansallinen pilaantuneisiin maa-alueisiin liittyvä lainsäädäntö. Unionin sääntelyllä voi olla merkittäviä vaikutuksia muun muassa pilaantuneiden alueiden selvittämisestä ja puhdistamisesta vastuussa olevien tahojen oikeudelliseen ja taloudelliseen asemaan sekä valtion ja kuntien vastuihin ja velvoitteisiin. Suomessa on pitkäjänteisesti kehitetty pilaantuneiden maa-alueiden riskienarviointia, riskienhallintaa ja kestävää kunnostamista. Olisikin tarkoituksenmukaista ja kustannustehokasta jatkaa pilaantuneisiin alueisiin liittyvää toimintaa ja sen kehittämistä osin kansallisesti määriteltyjen tavoitteiden pohjalta unionin päämäärää tukien.

Suomen ympäristökeskus ei kannata EU:n maaperäasiantuntijaryhmässä on ehdotettua pilaantuneiden maa-alueiden riskinarviointien täydellistä yhtenäistämistä vaan ehdottaa sen sijaan, että riskinarviointiin sisältyvät terveysperusteiset viitearvot voisivat olla yhdenmukaisia ja että riskinarvioinneilta vaaditaan riittävän korkeaa laatua. Komissio on maaperästrategiassa ilmoittanut laativansa listan maaperän prioriteettiaineista. Suomen ympäristökeskus katsoo, että tällainen lista saattaisi rajoittaa, mitä aineita maaperästä tutkitaan, kun tutkimusten lähtökohtana tulee aina olla se, millaista toimintaa alueella on ollut ja mitä aineita toiminnasta on voinut päästä maaperään. Näin ollen prioriteettiainelistan sijasta tai sen rinnalla tulee olla vaatimus tutkia mahdollista pilaantumista aiheuttavat aineet, joita on syytä epäillä esiintyvän kohteessa alueen toimintahistorian perusteella.

Maan käyttöönotto

Suomen ympäristökeskus pitää maan käyttöönoton hierarkiaa ja maaperän sulkemisen minimointia kannatettavina ilmastonmuutokseen sopeutumisen ja luontokadon pysäyttämisen takia. Suomen ympäristökeskus pitää kuitenkin tärkeänä, että maan käyttöönottoon osalta tulevassa säädöksessä on joustavuutta kunkin maan olosuhteiden mukaan. Suomessa vihreään siirtymään liittyvät teolliset investoinnit, elinkeinorakenteen ja energiantuotannon muutokset sekä infrastruktuurin kehittäminen vievät merkittävästi maa-alaa, josta osa on vääjäämättä aiemmin rakentamatonta. Jo rakennettujen alueiden viherryttämisen merkitys nousee tämän vuoksi tulevaisuudessa keskeisemmäksi. Toimeenpanoa tukemaan tarvitaan ohjeita ja esimerkkejä.

Suomen ympäristökeskus toteaa, että maaperästrategiassa ehdotetulla maanottamishierarkialla (välttäminen – uudelleenkäyttö – minimointi – hyvittäminen) ja tavoitteella vähentää luonto- ja viheralueiden ja peltojen käyttöönottoa rakentamiseen on selkeitä yhtymäkohtia ennallistamisasetuksen viherryttämissuunnitelmiin, ekologiseen kompensaatioon ja ennallistamissuunnitelmien laadintaan. Suomen ympäristökeskus pitää tarpeellisena, että maaperästrategian, tulevan maaperäsäädöksen, EU:n biodiversiteettistrategian ja ennallistamisasetuksen tavoitteita tarkasteltaisiin kokonaisuutena ja varmistettaisiin niiden keskinäinen koherenssi.

Suomen ympäristökeskus toteaa, että maankäyttöön oton seurantaa koskevien tietojen ollessa vielä täsmentymättömiä ei voi vielä arvioida pystytäänkö seurata tekemään Euroopan laajuisten tietotuotteiden avulla vai tarvitaanko kansallista tiedon tuotantoa. Maan käyttöönoton seurannassa tarvitaan sekä maankäyttöä (eri käyttötarkoituksiin

varatut alueet) että maanpeitettä (läpäisevyys ja läpäisemättömyys sekä kasvipeite) kuvaavia aineistoja. Kansallinen maapeiteaineiston (Corine) tuotanto on loppumassa ja tulevaisuudessa siirryttäneen EU-tason aineistojen käyttöön. Maanpeitteen ja maankäytön seurannassa Suomen ympäristökeskus pitää suunniteltua viiden vuoden seurantasykliä hyvänä ja tärkeää olisi lähteä nopeasti kehittämään Ruokaviraston peltolohkorekisteriä siihen suuntaan, että sitä on mahdollista käyttää monipuolisesti myös maaperäseurantaan maatalousalueiden osalta.

Muistion valmisteluun ovat osallistuneet: Teija Haavisto, Aija Kukkala, Outi Pyy, Jussi Reinikainen, Juha Grönroos, Elise Järvenpää, Katri Rankinen, Salla Selonen ja Antti Rehunen.